

РОЗДІЛ 5 ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 81'42

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.33.1.22>

БЕЗПЕКОВИЙ ДИСКУРС У СФЕРАХ ПЕРСОНАЛЬНОЇ ТА ІНСТИТУЦІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

SECURITY DISCOURSE IN SPHERES OF PERSONAL AND INSTITUTIONAL COMMUNICATION

Бобир Ю.В.,

orcid.org/0000-0001-6216-1174

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Воєнної академії імені Євгенія Березняка

Стаття присвячена визначенню основних сфер персональної та інституційної комунікації, в яких функціонує безпековий дискурс й породжуються тексти/текстові жанри цього дискурсу. Автором встановлено, що з огляду значущість безпеки в життєдіяльності людини безпековий дискурс реалізується у багатьох сферах комунікації, відображаючи зміст і спрямованість безпекових практик. Під час дослідження з'ясовано, що безпековий дискурс конституюється, з одного боку, як складова персональної – буденної та буттєвої – комунікації, виступаючи як комунікативна взаємодія довкола питань безпеки, що передбачає використання її учасниками спеціальної підмови, з другого боку – як інституційна професійно орієнтована комунікація, що передбачає, окрім використання спеціальної підмови, виконання комунікантами певних ролей і дотримання відповідних статусно-рольових правил мовленнєвої поведінки, зумовлених специфікою безпекової діяльності. Відтак у сфері персональної комунікації безпековий дискурс об'єктивується в текстах, які містять пов'язані з безпекою повсякденної діяльності людини застереження, інструкції, пояснення, рекомендації, повчання, заборони, а також у текстах, що фіксують переживання мовця щодо безпечності його стану. В інституційній сфері безпековий дискурс виступає як комунікація, учасниками якої є представники безпекових інституцій та їхні клієнти. Саме в цій сфері формуються тексти/текстові жанри власне безпекового дискурсу – документи, що створюються у ході безпекової діяльності. Дослідження також виявило, що як спеціальна підмова безпековий дискурс перетинається з іншими типами інституційного дискурсу: педагогічним/освітнім, виробничим/промисловим, науковим, юридичним, масмедійним, – виступаючи складовою відповідних сфер комунікації, й актуалізується у жанрах, притаманних відповідним типам дискурсу.

Результати дослідження є відправною точкою для подальшого комплексного вивчення безпекового дискурсу, зокрема його лінгвокогнітивних і комунікативних характеристик, концептуального простору та жанрових зв'язків, а також компонентів, які його характеризують як інституційний.

Ключові слова: безпека, безпекова діяльність, безпековий дискурс, безпекові практики, дискурс, інституційний дискурс, інституційна комунікація, персональна комунікація.

The article focuses on delineating the main spheres of personal and institutional communication where the security discourse operates and the textual genres of this discourse originate. The study reveals that due to the significance of security in human life, security discourse is manifested in various communication spheres, primarily reflecting the content and focus of security practices. The article identifies security discourse as manifesting in personal (everyday, existential) communication, where it functions as communicative interaction on security issues utilizing specific sublanguage, and in institutional, professionally-oriented communication. The latter entails the usage of specialized sublanguage alongside the enactment of defined roles and adherence to corresponding speech behavior rules dictated by the specifics of security activities. In personal communication, security discourse is evident in texts representing warnings, instructions, explanations, recommendations, prohibitions, and expressions of the speaker's feelings regarding his safety. In the institutional sphere, this discourse operates in communication between security institution representatives and their clients, giving rise to specific genres such as documents produced during security activities. The study uncovers the intersection of security discourse with other institutional discourses – educational, industrial, scientific, legal, and media – where it functions as a sublanguage expressed through corresponding genre conventions.

The study results are a foundational step towards a more comprehensive exploration of security discourse, encompassing its linguistic, cognitive, and communicative aspects, conceptual space, genre relations, and institutional dimensions.

Key words: security, safety, security activity, security discourse, security practices, discourse, institutional discourse, institutional communication, personal communication.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Безпека є одним із важливих феноменів людського буття, оскільки потреба у безпеці належить до базових людських потреб. Значущість цього феномену проявляється у притаманності безпекової складової будь-якій сфері життєдіяльності людини: кожна дія чи ситуація оцінюється з точки зору її безпечності, адже «майже всі життєві ситуації пов'язані з ризиком» [1, с. 34], а за кожною новою реалією криються як можливості, так і загрози. Як важливий соціальний феномен безпека відображається в дискурсі, що породжується під час безпекових практик, відтак виступаючи дискурсивним феноменом і ключовим концептом безпекового дискурсу.

З огляду на особливу роль безпекового фактора у суспільних практиках, дослідження феномену безпеки ніколи не втрачатиме **актуальності**, оскільки розвиток суспільства створюватиме нові виклики, ризики, загрози та небезпеки, що вимагатиме вивчення і теоретичного осмислення нових безпекових реалій з метою трансформації безпекових суспільних інститутів і наповнення безпекових практик новим змістом. Так само не втрачатимуть актуальності дослідження безпекового дискурсу як виразника безпекової картини світу у певному історичному та соціокультурному ракурсі, а також інструмента, за допомогою якого здійснюється вплив на безпекове середовище та формуються безпекові цінності суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Термін *безпековий дискурс* відносно нещодавно увійшов у науковий обіг на вітчизняних теренах (у пошуковій системі Google Scholar близько 30 наукових розвідок українською мовою, в яких зустрічається цей термін), позначаючи спрямованість досліджень на безпекову проблематику, зокрема у політико-правовій (Ю. Загуменна, В. Ліпкан, Є. Скулиш, М. Паламарчук, О. Андреева, І. Аблазов, Л. Гордієнко, Д. Павлов, М. Микитюк, М. Воротнюк, Я. Швечикова-Плавська, І. Лебідь, О. Власюк, С. Кононенко, У. Хельберг, О. Хилько, М. Штурма), філософській (Б. Парахонський, Г. Яворська), психологічній (В. Турбан, М. Мачикова), педагогічній (О. Кречотень) галузях.

В англійській науковій літературі термін *the discourse of security / security discourse* застосовується з середини 70 років XX століття (у Google Scholar близько 22000 наукових праць, де вживається цей термін), однак більшість наукових розвідок мають політологічне спрямування. Лінгвістичні дослідження цього феномену здебільшого мають на меті «опис дискурсивної кон-

струкції безпеки в окремий історичний період в особливих національних і транснаціональних локаціях» [2, р. VI], як це втілили британські лінгвісти М.Н. Макдональд і Д. Хантер, застосовуючи науково-теоретичний метод, що поєднує інтуїтивний, ручний аналіз, властивий критичному дискурс-аналізу з машинною обробкою текстів, напрацьованою корпусною лінгвістикою. Проте до цього часу ми не знаходимо комплексних теоретичних досліджень безпекового дискурсу, зокрема його лінгвокогнітивних і комунікативних характеристик, концептуального простору та жанрових зв'язків, а також компонентів, що характеризують його як інституційний. **Мета** статті – визначити, у яких основних сферах персональної та інституційної комунікації реалізується безпековий дискурс, у яких текстах/текстових жанрах втілюється, у контексті його подальшого комплексного дослідження. Для досягнення цієї мети насамперед необхідно визначити сутнісні характеристики безпекових практик та їхній вплив на комунікацію у відповідних сферах.

Виокремлення безпекового дискурсу з дискурсивного континууму передбачає його дослідження насамперед як соціолінгвістичного феномена, оскільки саме цей напрямок лінгвістики вивчає ідеологічні, соціокультурні та історичні аспекти функціонування мови. У соціолінгвістичній парадигмі дискурс розглядається з точки зору протиставлення особистісно-орієнтованої (персональної) комунікації, яка переважно реалізується у буденному (побутовому) й буттєвому дискурсі, та статусно-орієнтованої комунікації, представленої у типах інституційного дискурсу. Персональний дискурс передбачає спілкування між мовцями, що добре знають один одного. Інституційний дискурс «зводиться до зразків вербальної поведінки, що склалася у суспільстві стосовно закріплених сфер спілкування, і реалізується у контексті певної соціальної ситуації. Цей тип дискурсу оперує власною субмовою (соціолектом) – системою професійно-орієнтованих знаків, до якої апелюють учасники суспільно-інституційної комунікації і яка характеризується стереотиповістю і програмованістю, а також системою жанрів і прецедентних текстів» [3, с. 302].

Вважаємо за доцільне розмежовувати в такому контексті безпековий дискурс у широкому й вузькому значенні. Безпековий дискурс у широкому значенні – це комунікативна взаємодія довкола питань безпеки, що передбачає використання комунікантами спеціальної підмови. У такому ракурсі безпековий дискурс перетинається з іншими типами дискурсу, виступаючи складо-

вою відповідних сфер комунікації. Під безпечним дискурсом у вузькому значенні ми розуміємо насамперед професійно-орієнтовану комунікативну взаємодію, що має на меті забезпечення безпеки визначених об'єктів й передбачає як використання комунікантами спеціальних текстів, так і виконання ними певних ролей та дотримання відповідних статусно-рольових правил мовленнєвої поведінки, зумовлених специфікою безпекової діяльності. У такому розумінні безпековий дискурс виступає як комунікація, учасниками якої є представники безпекових інституцій та їхні клієнти.

Отже, **об'єктом** розгляду в цій статті є сфери персональної та інституційної комунікації, а **предметом** – безпекова складова комунікації, що формує безпековий дискурс.

Виклад основного матеріалу. Безпека як ключовий концепт безпекового дискурсу відображає засадничі параметри безпекових практик. Її визначають як стан захищеності певного об'єкта, або як умови його функціонування, за яких не існує небезпек, що загрожують його існуванню й розвитку: «стан, коли кому-, чому-небудь ніхто і ніщо не загрожує» [4, с. 430]; «стан захищеності особи та суспільства від ризику зазнати шкоди» [5]; «відсутність загроз життєво важливим інтересам людини: її життю, здоров'ю і добробуту» [6, с. 190]; «такі умови, в яких знаходиться складна система, коли дія зовнішніх і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними по відношенню до даної складної системи у відповідності до існуючих, на даному етапі, потреб, знань та уявлень» [7, с. 96].

В. Ліпкан на основі аналізу нормативно-правових актів, відповідних доктрин і теорій, виділив чотири основні підходи до тлумачення змісту концепту безпеки: *статистичний* (безпека – стан захищеності від небезпек, загроз, ризиків); *апофатичний* (безпека – відсутність загроз і небезпек); *діяльнісний* (безпека – система заходів, спрямованих на створення безпечних умов); *пасивний* (безпека – дотримання певних параметрів, норм) [8, с. 362–363].

Узагальнюючи підходи до тлумачення сутності безпеки, можна стверджувати, що безпекові практики мають на меті створення безпечних умов існування й розвитку певного об'єкта (системи). Це передбачає насамперед визначення чинників, які загрожують безпеці, й виконання заходів, що дозволять уникнути, запобігти, послабити дію цих чинників, а в крайньому випадку – усунути наслідки їхнього впливу. Цей алгоритм дій у безпековій сфері відображено у принципах безпечної

життєдіяльності людини, які зводять до формули: «Передбачати, запобігати, діяти». Це означає, що люди вивчають небезпечні ситуації, щоб уникати їх та запобігати їм. У небезпечній ситуації людина повинна діяти так, щоб урятуватися [1, с. 31].

Оскільки, як стверджують дослідники, абсолютної безпеки досягти неможливо і мова може йти лише про «відносну безпеку, про захищеність тих чи інших цінностей від небезпек» [9, с. 34], безпековий процес вимагає постійного моніторингу безпечності умов функціонування об'єкта.

Безпека є складним соціальним феноменом. Сучасна антропоцентрична спрямованість розвитку суспільства вбачає у безпеці життєдіяльності особистості кінцеву мету забезпечення всіх інших видів безпеки. Проте необхідною умовою безпеки особистості виступає насамперед безпека суспільства: «Мирне, яке живе спокійним життям, стабільне, гарне суспільство, як правило, дає своїм членам можливість почуватися в достатній безпеці» [10, с. 41]. Саме від суспільних процесів залежить як виникнення соціальних і техногенних небезпек, так і здатність людства протистояти природним катастрофам. Та й «загалом поведінка людини дає їй змогу лише реалізовувати (чи не реалізовувати) суспільний рівень безпеки» [6, с. 191]. Саме тому соціальна організація життя – «основний параметр, який ретельно охороняється самим індивідом і є критерієм оцінювання стану безпеки. Так, ще Т. Гоббс запевняв, що страх перед загрозами власній безпеці змушує людину жити в суспільстві й шукати в ньому засоби колективного захисту від цих загроз і саме пошук безпеки обумовлює прогрес цивілізації (людина – це істота, цивілізована страхом смерті)» [11, с. 25]. З іншого боку, дбаючи про безпеку своїх членів, спільнота забезпечує і свою суспільну безпеку як цілого.

Відтак в аксіологічному вимірі в основі безпекової ієрархії лежить безпека людини як суспільної істоти, що передбачає діалектичне поєднання особистої і суспільної безпеки, де, з одного боку, окрема особистість бездумно не приноситься в жертву заради безпеки суспільного цілого (як в тоталітарних суспільствах), з іншого боку, де не абсолютизується особиста безпека, що призводить до розпаду, знищення суспільного організму і проявляється, зокрема, у нездатності певних суспільних груп протистояти зовнішній агресії.

Узагальнюючи можна сказати, що основним об'єктом безпекових практик є людина як представник людства, особистість як член суспільства. Лише у безпечному суспільстві можлива безпека окремої людини, водночас турбота про безпеку

окремих людей гарантує безпеку всього людства.

Варто зауважити, що безпека людини передбачає не лише безпечне існування (тобто виживання), але й безпечний розвиток – інакше кажучи, безпеку життя і діяльності: «Для людини це, по-перше, забезпечення права на життя, на продовження роду, на достойний рівень задоволення соціально-економічних та духовних потреб» [11, с. 26]. У такому контексті об'єкти, які забезпечують й убезпечують існування людини та її розвиток, також стають цінностями, на захист яких спрямовуються безпекові практики. Зокрема, у доповіді про розвиток людини в рамках Програми розвитку ООН за 1994 р. питання безпеки розглядають у контексті розвитку людини, виділяючи такі компоненти її безпеки: економічну безпеку (забезпеченість доходом, достатнім для задоволення щоденних потреб), продовольчу безпеку (доступність основних продуктів харчування), екологічну безпеку (доступність чистих води й повітря, системи землекористування, яка зберігає родючість ґрунту), безпеку для здоров'я (захищеність людини від ризиків захворюваності, доступність медичного обслуговування), особисту безпеку (захищеність людини від насилля), політичну безпеку (захист основних прав і свобод людини), безпеку спільнот (community security) (збереження етнічної своєрідності, національних традицій і культурних цінностей) [12].

На нашу думку, для розуміння особливостей безпекового дискурсу в різних сферах комунікації безпекові практики необхідно розглядати у двох вимірах: персональному, де про власну безпеку й безпеку важливих для неї об'єктів дбає кожна окрема особа, та інституційному, де створенням безпечних умов життєдіяльності опікуються спеціальні інституції – органи безпеки.

У персональному вимірі особиста безпека залежить від поведінки людини, від того, які навички безпечної життєдіяльності вона має, тобто чи має вона такі життєві компетентності як «комплекс знань та навичок своєчасного розпізнавання можливих загроз безпеці, узвичаєного поведіння в екстремальних ситуаціях, уміння ситуативно (нестандартно) реалізовувати дії щодо самозбереження» [13, с. 41]. В інституційному вимірі безпека людини залежить від ефективності діяльності безпекових органів.

Вочевидь у галузі забезпечення власної безпеки кожною окремою особою безпековий дискурс реалізується насамперед у *буденній* сфері *персональної* комунікації, що передбачає спілкування щодо безпечності повсякденних практик комуніканта. Відтак безпековий дискурс об'єкти-

вується в текстах, що містять пов'язані з безпекою повсякденної діяльності людини застереження, інструкції, пояснення, рекомендації, повчання, заборони.

До *буттєвої* сфери персональної комунікації можна віднести тексти, що фіксують емоційний стан мовця щодо безпечності умов його існування. Адже безпеку визначають не лише як відсутність загроз, стан захищеності, забезпечений об'єктивно, але і як внутрішні відчуття особи щодо безпечності її стану: «безпека в об'єктивному плані передбачає відсутність загроз здобутим цінностям, у суб'єктивному – відсутність страху стосовно того, що цим цінностям буде завдано шкоди» [14, с. 105]. Відповідно тексти, що фіксують такі переживання мовця, на нашу думку, також належать до безпекового дискурсу, а такі поняття як страх, тривога, впевненість, довіра входять до концептосфери безпеки.

В інституційному вимірі безпековий дискурс насамперед реалізується у професійно орієнтованій комунікації, учасниками якої виступають представники спеціальних інституцій, органів, головним призначенням яких є забезпечення безпеки, та їхні клієнти. Дослідження безпекового дискурсу саме в цьому вимірі дозволяє описати основні компоненти, що характеризують цей дискурс як інституційний (учасники, хронотоп, цілі, цінності (зокрема ключовий концепт), стратегії, матеріал (тематика), різновиди і жанри, прецедентні (культурогенні) тексти, дискурсивні формули).

Характер комунікації в інституційній сфері залежить також від сутності та змісту безпекової діяльності – професійної діяльності органів безпеки. Ця діяльність відображає загальну спрямованість безпекових практик й втілює принципи безпечної життєдіяльності.

Узагальнюючи здобутки українських безпекознавців (В. Ліпкан, В.І. Франчук, В.І. Фостяк), ми визначаємо як безпекову діяльність, спрямовану на виявлення загроз безпеці певного об'єкта та протидію їм. Виявлення загроз насамперед передбачає виконання інформаційно-аналітичних заходів, процес протидії загрозам – організацію і реалізацію системних заходів, метою яких є насамперед запобігти впливу загрозливих чинників на безпеку об'єкта, або припинити їхню дію, або нейтралізувати шкоду, завдану об'єктові дією цих чинників. Превентивна спрямованість безпекової діяльності є однією з основних її характеристик.

Безпекова діяльність не є гомогенною. На нашу думку, вона складається з таких компонен-

тів (видів діяльності): інформаційного, що передбачає збір інформації щодо наявності загроз безпеці об'єкта; аналітичного, що передбачає аналіз зібраної інформації; організаційного, що передбачає розробку й планування комплексу заходів (операцій), спрямованих на протидію загрозам; оперативного, що передбачає безпосередню реалізацію комплексу заходів (операцій), спрямованих на протидію загрозам, або усунення наслідків, спричинених дією небезпечних факторів. Ці види діяльності на практиці тісно переплетені між собою.

Як ми можемо спостерігати, професійно орієнтована безпекова комунікація відбувається у національній, міжнародній та корпоративній сферах.

У контексті дискурсивних досліджень найбільша увага приділяється національній сфері (сектору безпеки та оборони держави), у якому породжується основний масив текстів безпекового дискурсу, з огляду на значущість питань національної безпеки для людини і суспільства, оскільки вона включає безпеку різних підсистем – особистості, суспільства, держави [15], а також передбачає створення загальних умов, за яких є можливою як корпоративна, так і міжнародна безпека. У міжнародній сфері безпековий дискурс представлений комунікацією в рамках наднаціональних, міжнародних безпекових організацій, однак, на нашу думку, досліджуючи особливості дискурсу в цій сфері, варто брати до уваги залежність міжнародної безпеки від національних інтересів окремих держав. У корпоративній сфері безпековий дискурс притаманний органам, що опікуються безпекою підприємств, організацій, інституцій.

Отже, в інституційній сфері безпековий дискурс є професійно орієнтованою комунікацією, учасниками якої є представники безпекових органів та їхні клієнти й особливості якої визначаються притаманною цим органам безпековою діяльністю, спрямованою на виявлення загроз певному об'єкту і протидію їм. Дослідження безпекового дискурсу в цьому вимірі передбачає насамперед вивчення документообігу в безпекових установах, документів, що регламентують їхню діяльність, а також усних текстів, що породжуються під час професійної комунікації. З огляду на здебільшого закритий, конфіденційний характер діяльності безпекових органів додатковим джерелом текстів для розгляду безпекового дискурсу у цій сфері є художньо-документальний дискурс, представлений літературними й екранними творами про діяльність безпекових інституцій, які засновані на реальних подіях.

Безпековий дискурс також має реалізацію у таких сферах інституційної комунікації, як педагогічна/освітня, виробнича/промислова, наукова, юридична, масмедійна, перетинаючись з відповідними типами дискурсів.

Оскільки безпекове виховання й освіта є важливим інструментом соціалізації, педагогічна комунікація також має безпекову складову. Безпека життєдіяльності в персональному вимірі передбачає оволодіння особистістю навичками безпечної поведінки. Навчання правилам безпеки починається з сім'ї й продовжується в освітніх закладах різного рівня. Зокрема, безпекова складова інтегрована у Базовий компонент дошкільної освіти; у системі загальної середньої освіти засади безпеки життєдіяльності вивчаються у рамках дисциплін «Я досліджую світ», «Основи здоров'я» (до реформи НУШ), «Здоров'я, безпека та добробут» (після реформи НУШ), «Біологія і екологія», «Фінансова грамотність» (курс за вибором). Ця складова освіти, яку називають превентивною, має на меті навчити дитину, як убезпечити себе від загроз навколишнього світу, забезпечити формування у неї навичок безпечної життєдіяльності.

У закладах вищої освіти безпекова освіта здійснюється у двох площинах – у площині підготовки фахівців для сектору безпеки й оборони та у площині безпекової підготовки фахівців інших галузей за напрямками їхньої діяльності. Програми підготовки у межах таких галузей знань як 25 Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону (спеціальності: 251 Державна безпека, 252 Безпека державного кордону, 253 Військове управління (за видами збройних сил), 254 Забезпечення військ (сил), 255 Озброєння та військова техніка, 256 Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності), 257 Управління інформаційною безпекою) та 26 Цивільна безпека (спеціальності: 261 Пожежна безпека, 262 Правоохоронна діяльність, 263 Цивільна безпека) мають професійне безпекове спрямування [16].

Навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності» входить до багатьох освітніх програм за різними напрямками підготовки, передбачаючи вивчення відповідних специфіці фахової діяльності видів безпеки, а також безпеки виробничих процесів у відповідних галузях.

У такому контексті об'єктом дослідження стають навчальні, навчально-методичні та навчально-наукові тексти, призначені для навчання правил безпечної поведінки, а також для підготовки фахівців з безпеки та безпекової підготовки фахівців інших галузей.

Виробнича комунікація характеризується як особистою відповідальністю комуніканта за свою безпеку у процесі виконання виробничих функцій, так і діяльністю спеціальних структур, що опікуються безпекою виробничих процесів. Безпековий дискурс у цій сфері реалізується у комунікації навколо безпеки виробничих процесів і має письмову текстову реалізацію в інструкціях з техніки безпеки та охорони праці, правилах експлуатації різноманітних приладів, інструментів, правилах безпеки під час виконання виробничих функцій, відповідних державних стандартах.

На перетині виробничого і буденного дискурсу, на нашу думку, перебувають тексти, що містять застереження, зафіксовані на різних виробках і об'єктах: «Не нагрівати!», «Берегти від вогню!», «Не розбирати!», «Не давати дітям!», «Не кидати у вогонь!», а також застереження, інструкції, правила експлуатації побутових приладів і начиння, що додаються до кожного виробу. Такий текстовий жанр фіксує комунікацію між виробником і споживачем щодо безпечного використання предметів побуту у повсякденній діяльності.

До безпекових текстів у *юридичній* сфері насамперед належать нормативні акти, що регламентують діяльність органів безпеки, а також положення Конституції України, що є основою законів та інших нормативно-правових актів у сфері безпеки людини, галузеве законодавство про охорону здоров'я, праці, про дорожній рух, про цивільну оборону, про охорону навколишнього середовища, пожежну безпеку тощо. Безпеку людини гарантують і норми Кодексу про відповідальність за злочини проти безпеки споживання продукції, екологічної безпеки, громадської безпеки, безпеки виробництва, безпеки руху та експлуатації транспорту, а також норми про злочини проти безпеки людства [9, с. 42].

Феномен безпеки є і завжди був у фокусі *наукової* комунікації. Теоретико-методологічні передумови пізнання проблем безпеки формувалися у філософській традиції, починаючи з епохи класичної античної філософії, пізніше були продовжені у напрацюваннях класиків філософської науки. 1970–1990 рр. ознаменувалися зміною ракурсу дослідження безпекових питань та прагненням створити окрему науку про безпеку, розробити її теоретичні засади. З середини минулого століття включно до сьогодні наука про безпеку поступово рухається від визначення теоретико-методологічних засад забезпечення безпеки суспільства, держави до необхідності формування культури безпечної життєдіяльності як цілісної системи знань проблем формування особистості,

суспільства та держави, заснованої на безпечному стилі життєдіяльності як у звичайних умовах, так і в умовах надзвичайних ситуацій, в побуті та інших сферах [17].

У сучасній гуманітарній науці безпека досліджується у межах різних галузей, зокрема у вітчизняній науці з'явилися такі напрями як безпека життєдіяльності (О. Запорожець, І. Кобилянська, О. Кобилянський, В. Кузнєцов, В. Лапін), сек'юритологія (Г. Андрощук, С. Болтівець, В. Заплатинський, О. Коновалов, П. Крайнів, С. Максименко, Я. Серіков), севітологія (О. Коновалов), безпекознавство, націо-безпекознавство (В. Ліпкан), філософія безпеки (О. Барановський, В. Горлинський), соціологія безпеки (О. Гужва, І. Косуля, В. Ніколаєвський), соціологія безпеки життєдіяльності (Л. Калашнікова). Крім того, окремі безпекові питання вивчаються валеологією, фізіологією, соціоекологією, ергономікою, синергетикою, психологією безпеки, соціологією культури безпеки [13].

У фокусі наукових досліджень перебувають також види безпеки й різні безпекові аспекти: економічна та фінансова безпека (О. Барановський), соціальна безпека суспільства (О. Гужва, В. Ніколаєвський, Є. Подольська, П. Назаркін І. Рущенко, І. Дубровський), духовна, моральна та освітня складові національної безпеки (П. Лісовський), система соціального захисту населення в Україні (В. Погрібна), математична методологія визначення індикаторів безпеки життєдіяльності особистості (В. Горбулін, А. Качинський), національна безпека (В. Ліпкан) тощо [13].

Отже, наукові монографії, дисертації, статті, автореферати, анотації, тези виступів на конференціях, а також доповіді й полемічні виступи на безпекову тематику також виступають об'єктом дослідження безпекового дискурсу.

У *масмедійній* комунікації безпекова складова присутня у різних жанрах, тексти яких також служать об'єктом дослідження безпекового дискурсу. Такі тексти знаходимо у друкованих та інтернет-виданнях (інформаційні та аналітичні матеріали), у радіо- та телепередачах (інтерв'ю, токшоу, аналітичні програми тощо), блогах.

Висновки. Безпековий дискурс є важливим компонентом комунікації, що породжується під час безпекових практик, які мають на меті забезпечення потреби людини у безпеці. Безпекові практики насамперед передбачають визначення факторів, які становлять небезпеку, й виконання заходів, що дозволять уникнути, запобігти, послабити дію цих факторів, а в крайньому разі –

усунути наслідки їхнього впливу. Отже, змістом безпекового дискурсу є такі питання: що становить небезпеку; що необхідно зробити, щоб уникнути її; як треба діяти, якщо небезпеки не вдалось уникнути; якою є психологічна реакція особи на безпеку/небезпеку.

Для розуміння особливостей безпекового дискурсу у різних сферах комунікації безпекові практики необхідно розглядати у двох вимірах: персональному, де про власну безпеку й безпеку значущих для неї об'єктів дбає кожна окрема особа, та інституційному, де про безпечні умови життєдіяльності дбають спеціальні інституції – органи безпеки. У персональному вимірі особиста безпека залежить від поведінки людини, в інституційному вимірі – від ефективності діяльності безпекових органів. У першому випадку безпековий дискурс конститується як складова персональної (буденної, буттєвої) комунікації й виступає як комунікативна взаємодія довкола питань безпеки, що передбачає використання комунікантами спеціальної підмови. У другому випадку він конститується як інституційна професійно орієнтована комунікація, що передбачає, окрім використання спеціальних

текстів (підмови), виконання комунікантами певних ролей і дотримання ними відповідних статусно-рольових правил мовленнєвої поведінки, зумовлених специфікою безпекової діяльності, яка є реалізацією безпекових практик у професійній площині. У такому розумінні безпековий дискурс виступає як комунікація, учасниками якої є представники безпекових інституцій та їхні клієнти. Саме в цій сфері формуються тексти/текстові жанри власне безпекового дискурсу – документи, що створюються у ході безпекової діяльності.

Як спеціальна підмова безпековий дискурс перетинається з іншими типами інституційного дискурсу: педагогічним/освітнім, виробничим/промисловим, науковим, юридичним, масмедійним, – виступаючи складовою відповідних сфер комунікації, й актуалізується у жанрах, притаманних відповідним типам дискурсу.

Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні лінгвокогнітивних і комунікативних характеристик безпекового дискурсу, його концептуального простору і жанрових зв'язків, а також компонентів, що його характеризують як інституційний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І. Д., Воронцова Т. В., Пономаренко В. С., Страшко С. В. Основи здоров'я: підручник для 7 кл. загальноосв. навч. закл. К. : Алатон, 2015. 200 с.
2. MacDonald M. N., Hunter D. The Discourse of Security: Language, Illiberalism and Governmentality. 2019. XVI, 337 p. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-97193-3>.
3. Ларькіна М. Інституційний дискурс як соціолінгвістичний феномен. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки. 2010. Вип. 89 (5). С. 299–302.
4. Словник української мови : в 20 т. К. : Наук. думка, 2010. Т. 1: А-Б. 912 с.
5. ДСТУ 2293-99. Охорона праці. Терміни та визначення основних понять. [Не чинний від 2005-04-01]. URL: https://dnaop.com/html/34095/doc-%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3_2293-99 (дата звернення: 16.04.2024).
6. Бех І.Д., Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Страшко С.В. Основи здоров'я: підручник для 9-го кл. загальноосв. навч. закл. К. : Алатон, 2017. 224 с.
7. Заплатинський В. М. Логіко-детермінантні підходи до розуміння поняття "безпека". *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2012. Вип. 5. С. 90–98.
8. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки : підручник. Київ : КНТ, 2009. 631 с.
9. Тихий В.П. Безпека людини: поняття, правове забезпечення, значення, види. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 31–46.
10. Maslow A. H. *Motivation & Personality*. Harper & Brothers, 1954. 411 p.
11. Баланда А. Безпека як соціальний феномен: дискурс людського розвитку. *Україна: аспекти праці*. 2007. №1. С. 25–29. URL: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/20038/05-Balanda.pdf?sequence=1> (дата звернення: 14.03.2024).
12. Human Development Report 1994. New York : Oxford University Press, 1990. 226 p. URL: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr1994encompletenostats.pdf> (accessed 06 March 2024).
13. Калашнікова Л. В. Безпека життєдіяльності особистості: повсякденні практики й стратегії поведінки в сучасному українському суспільстві: дис. ... д-ра соціол. наук : 22.00.04. Запоріжжя, 2020. 612 с.
14. Wolfers A. *A Discord and Collaboration. Essay of International Politics*. Foreword by Reinhold Niebuhr; Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1962. 283 p.
15. Безпека національна. *Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука*. Київ : Абрис, 2002. С. 49–50.

16. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.03.2024).

17. Калашнікова Л. Соціологія безпеки як галузь знання: особливості становлення і напрямки розвитку. *European Humanities Studies: State and Society / Europejskie Studia Humanistyczne: Państwo i Społeczeństwo*. Kyiv : East European Institute of Psychology ; Krakow : Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University, 2016. № 3. С. 4–18.